

A SÖTÉT ÁRNYÉKA

GOBBY FEHÉR GYULA

Ki szeret a Kis-Dunán nyaralni? Elsősorban a szerelmesek, akiket elrejtene a bokrok, akik magános napozás címén elbújnak a kíváncsi szemek elől, hogy végre egyedül lehessenek, egymásnak szentelhessek az idejüket, egymásba olvassák a testüket. Szeretik a partot a horgászok is, egész komoly készlettel érkeznek hajnalban, háromlábú kisszékét hoznak magukkal, régi kenyereket, amelynek morzsáival etetik a halakat, mert a „beetett” területen állítólag játszi könnyedséggel akad horogra a ponty is, a kárász is, a keszeg is, zsákjuk teli van különféle horgokkal, ólmokkal, zsinórral, tollakkal meg mindenféle kabalával, szerencsét hozó tárggyal, ami mind segít nekik az egész napos halálos csöndöt követelő küzdelemben. Aztán az úszni tanuló gyerekek, akikről otthon nem is sejtik, hogy hova tűntek, miközben pocskolnak az iszapos part közelében, egymást lökdösik, káromolják, és mutatványokkal szórakoztatják, s ha este fáradtan távoznak, rendkívüli büszkeség tölti el őket, hogy legyőzték a Dunát, legyőzték a természetet, sőt legyőzték önmagukat is, mert minden félelmük ellenére úsztak a Kis-Duna sötét vizében, élve megúszták a nagy kalandot, a titokzatos távollét élményét.

Hétvégeken egész családok telepszenek le a partra, pokrócok terülnek a fűre, apák és anyák kiabálnak a csemetéikre, piciny táborok alakulnak ki, ahová másnak belépni tilos.

András eleve viszolygott a szombati fürdéstől, de apa és anya meggyeztek, hogy a Kis-Dunára kell lemenni a rokonokkal, mert az a legolcsóbb szórakozás. Így is két kiló húst kellett vásárolni, hogy a parton rakott tűz fölött sültött húsból mindenkinek jusson elég, három kiló

hagyma kellett melléje, öt teljes vekni, a bort és a sört meg a gyerekek számára vásárolt szörpök literes üvegeit nem is számolva. András az unalomra gondolt, amit unokatestvéreivel mindig megszenvedett, mert nem tudott miről beszélgetni velük, azok meg mindenáron társalogni akartak, csupa olyan ötlet jutott eszükbe, amitől a háta is lúdbőrzött, mert vagy kártyázni vagy bújócskázni akartak, amit csak unni lehetett, élvezni sehogy sem. Mint ahogy arra sem tudott válaszolni soha, amit Erzsike, az unokanénje kérdezett minden alkalommal tőle, mit visznek az újvidéki lányok, mert ő a lányok szemét látta, szájukat figyelte, bokájukat méregette, s eszébe nem jutott volna, hogy a ruhájuk anyagára, a ruhák színére vagy szabására figyeljen. A divat nemcsak az öltözködést kíséri. Divat lehet a hajviselet, divat lehet a viselkedés, a barnaság vagy a sápadtság, a beszédmodor, a kövérség vagy a soványság, a betegesség vagy az egészség, divat lehet a politikai magatartás is. A divatot kár lenne leszűkíteni az öltözködés minőségére. Kétségtelen, hogy a külső, a ruha, a viselet, a cífraságok először tűnnek a divatot figyelő ember szemébe. A divat éppen az, ami szembetűnő és nem az, ami a lelket vagy a szívet melegíti.

András keveset tudott a divatról, s ezt a kérdéskört is unta. De az anyjáiék meg a rokonok sokszor beszéltek a divatról, s Erzsike minden alkalmat kihasználta, hogy Andrással a divatról fecsegen, akkor is, ha a fiú csak hümmögött vagy érthetetlen válaszokat adott a lány szerint nagyon fontos kérdésekre.

A Kis-Duna partja május elsejére mindig megtelt. András az egész egy meccsre emlékeztette, mintha a stadion lelátóin venne részt egy hatalmas tömeg mozgásában, csak hogy a partról semmiféle mérkőzés nem volt látható, itt mindenki szurkoló volt, s a játék valahol bennük folyt, viszont hogy mi volt a tét, s ki milyen szerepet játszott, azt a fiú nem tudta megállapítani. De a stadionhoz hasonlóan itt is mindenki hangosan kerepelt, kiabált, mutogatott és ujjongott, mintha hónapok óta most kapott volna alkalmat először, hogy kiélje magát. András úgy érezte magát, mintha egyénisége belemerült volna ebbe a tömegbe, pedig szüleinek az volt az első dolga, hogy pokrócaikkal, táskáikkal egy jókora területet elkerítsenek a parton, hogy minden jövő-menő számára világos határ legyen, amely a család saját területét kijelöli, hogy oda más esetleg csak engedéllyel léphessen be. A divat két ellentétes irányzat valamiféle egyezsége. Sok mindent elfed, sokféle látszatot és hamis

értéket teremt, de egyben sok mindent leleplez és megvilágít. Mindaz, amit a divatban még hóbotként, szeszélyként élünk át, az manapság nem más, mint kiszámított, sőt ellenőrzött ipari tömegtermelés, emberekkel játszó hatáskeltés. Ez a divat létezési módja. A divat világában csak látszólag lehet lázadni, hiszen ha elismered a divatot, csak ki kell nyújtanod a kezed, és eléred a vágyott boldogságot. Csak pénzt kell rá teremtened, és megveheted magadnak a legdivatosabb jelzőt, a legdivatosabb ruhát, a legdivatosabb kozmetikát, a legdivatosabb autót, a legdivatosabb házat, a legdivatosabb viselkedést. Akinek ez nem kell, az saját magát zárja ki a divatosak közül, akinek meg nem jut rá, a társadalom szélére szorult féreg, aki csak siránkozhat jelentéktelen létén.

András és a három rokon gyerek segítettek a pokrócok elhelyezésében, mivel meleg volt, gyorsan fürdőruhára vetkőztek, aztán a víz szélére szaladtak, de a szülők ordítózására is, meg a sötét víztömeg ijesztő hatására is, csupán bámulták a homokszemcsék kavargását a vízben, figyelték a víz közepén leeresztett horgonyokkal csónakázó horgászokat, akik közül sokan két-három oldalra is beszúrták botjaikat, ültek mozdulatlanul, legföljebb barátságtalan tekintettel méregették a parton lármázók seregét, tartottak tőle, hogy a sok kiabálás, dobogás, rohangálás elriasztja a fogást.

Menjetez labdázni. Mondta András apja, aki üvegek egész sorát fektette a part sarába, hogy kellőképpen behűtse az italokat, a sógorokat meg elküldte száraz gallyat szedni a cserjésbe, hogy a majdan megsütemendő húshoz elég parázs legyen. Menjetez arrébb. Mondta az apja. Látjátok, hogy ott van egy elég szép tisztás, ahol labdázni is lehet.

András féltette az új gumilabdát az erdő tüskéitől, de nem mert ellenkezni, különben is azt a feladatot kapta, hogy szórakoztassa a vendég gyerekeket. A táskába tett két kártyacsomagot, hogy nekik legyen külön pakli, ha a felnőttek is kártyázni akarnak, ott volt a sakktáblája, ott a kockajáték, amit azért szeretett, mert Zágrábban tanuló bátyja küldte születésnapjára, ezt külön megtiszteltetésnek érezte, hiszen az abból a pénzből spórolta össze az árát, amit itthonról kapott az iskolájára.

Világbajnokságot rendezünk. Mondta Péter, a legidősebb rokon fiú. Miféle bajnokságot? Kérdezte János, az öccse.

Megrendezzük a németországi focibajnokságot. Mondta Péter. Én leszek Németország, te leszel Magyarország, Erzsike lesz Jugoszlávia, András meg Brazília.

És én nem játszom? Kérdezte Erzsike öccse, a fiúk közt legkisebb Lacika.

Rögtön sírásra görbült a szája, otthon gyorsan megtanulta, hogy ez a leghatásosabb fegyvere.

Te bíró leszel. Mondta Péter. A bíró a legfontosabb a világbajnokságon. Igaz, András?

András bólogatott. A BÍRÓ AZ HÜLYE. A BÍRÓ AZ HÜLYE. Az egész stadion ezt üvöltötte, miközben a bíró lenn hadonászott a fűvön, talán fütyült is, kidagadtak a nyakán az erek, de a közönség annyira ordított, fütyült és tombolt, hogy a bírói füttyszó elveszett az általános hangzavarban.

Én nem akarok bíró lenni. Mondta Lacika, és a könnyecseppek ott sorjáztak az arcán. Én Brazília akarok lenni. Legyen András a bíró, ő a házigazda.

András nem szólt semmit. A lelátókon tovább ordítottak. BÍRÓ, TE LÓ. BÍRÓ, TE LÓ. A bíró döntései miatt még verekedtek is a szurkolók. Egyesek igazat adtak neki, a másik csapat kísérői meg lemarházták. Végül egymásnak estek, néha az összecsapás véget ért egy-két pofon elcsattanása után, de néha a rendőrök csillapították le a csatázókat. A gumibot ütéseitől mindenki félt, mert hosszan tartó kék csíkokat rajzolt az ember testére. A rendőrök ruhája is divatos lehet. Minden országban más és más, egész testületek versenyeznek egymással, hogy kié a szebb egyenruha. Persze ebben az ágban a hagyomány kissé megköti a divattervezők kezét. Mindenki fölismeri a világon a huszáregyenruha cirkalmas zsinórjait vagy a tollas csendőrök tipikus kalpagát, és még komoly emberek, parlamenti tisztségviselők is hajlandók hosszan vitatkozni rajta, ha valaki változtatni kívánja a hagyományos jelképeket.

Én vagyok Brazília. Mondta Lacika, és úgy üvöltött, hogy már a felnőttek is felfigyeltek rá. Én akarok Brazília lenni. Én akarok Brazília lenni . . .

Jól van. Mondta András. Ezen nem vitatkozunk. Te vagy Brazília.

Erzsike szinte egyidőben szólalt meg vele.

Ti fiúk vagytok. Mondta gyorsan. Én leány. Ha elfogadtok bírónak, akkor inkább én leszek a bíró. Így Lacika lesz a brazil csapat.

Én Brazília akarok lenni. Mondta Lacika. Én nem lehetek csapat, de Brazília lehetek.

János közben leszúrta az ágakat, amelyek a kapukat jelezték. Kétszer is kimérte, egymás után tett meztelen talpával, hogy a két félfá között pontosan tíz lábhossznyi legyen a távolság.

Először Németország játszik Brazíliával. Mondta Péter, miközben a lába fejével ütemesen ütögette a levegőbe a labdát. Füttyülni tudsz?

Erzsike bólintott, két ujját a szájába tette, olyat füttyült, hogy a parton mindenki felkapta a fejét.

Tegyétek le középre a labdát, füttyszóra kezdődik a meccs. Mondta a lány. Kényeskedve a tisztás közepére sétált, a labdát úgy helyezte egy fűcsomóra, mintha hímes tojás lenne. Fenekét András felé fordította, a fiú vörösödve látta, hogy a fürdőruha széle alól néhány szőke pihe bújt elő. Félrenézett, közben a lány már jelet is adott, Péter egykettőre berúgta az első gölt Brazíliának. A sportban is jelentős szerepet játszik a divat. Európában a legnépszerűbb jelenleg a labdarúgás, de sok országban ott van rögtön a nyomában a kosárlabda, amely sokkal gyorsabb játékot követel, több benne a változatosság, több számolási lehetőség, több a poén, gyakrabban cserélődnek a játékosok. Amerikában a baseball áll még mindig az első helyen, bár ott is nagyon népszerű a kosárlabda, s az egyetemek főleg az utóbbit részesítik előnyben. Angliában a krikett áll talán első helyen, de az előkelőnek számító társaság sokkal jobban kedveli a golfot meg a teniszt. Mindkettőhöz nagyobb terület, védett hely, külön öltözet és felszerelés szükséges. Az egyetemisták körében az egész világon az atlétika különböző versenyszámai divatosak, míg a szegényebbek inkább az öklözés vagy a birkózás különféle formáit kedvelik. A sport divatja is állandóan változik, szaktanácskozások sora vitatkozik róla napokat, hogy melyik játékban milyen szabályok érvényesüljenek, s mióta bevezették a kötelező tornaórákat, a sportot szakmaként tanítják az egyetemen, azóta komoly tudósok doktori disszertációkat írnak róla, miképpen kell szabályosan és eredményesen futni a százméteres síkfutást vagy milyen módszerrel kell helyesen elvégezni a magasugrást.

Brazília a parton sírta ki a vereség miatt érzett keservét, Péter meg János már Németország és Magyarország színeiben küzdött egymással. A labda csak úgy csattogott a lábukon, András féltette a kipukkanástól, de azt is tudta, ha nem hozza magával, kikap az édesapjától, a május

elsejei kirándulás a Kis-Duna partjára kötelező szertartás volt a családban, a rokonoknak mindent meg kellett mutatni, értük fel kellett áldozni szükség esetén a labdát is.

Erzsike igazi bíró módjára futott a fiúk mellett, apró mellei folyton remegtek a melltartó alatt. András elképzelte, hogy a lelátó azt üvölti: VETKŐZZ LE, BÍRÓ! VETKŐZZ LE, BÍRÓ! Szégyellte magát, de nem volt képes levenni a szemét a lány alakjáról, akár akarta, akár nem, tekintete állandóan végigpásztázta a lányt, formás lábain, a combján virító szőke pihéken, remegő mellén, piros száján sétált ide-oda. Ez az unokatestvéred, te hülye. Mondta hangosan, de senki se figyelt rá. Eredj a hideg vízbe, ha nem bírsz magaddal.

Közben Németország már megint győzött, s most András következett a világbajnokságon, ezúttal Jugoszlávia nevében. Nem sokáig bírta az iramot, mert Péter kétszer is bokán rúgta, inkább csak sántikált a pályán, mint játszott.

Németország győzött fölényesen. A bíró füttyült, s közben előrehajolt, majd kiesett a melle. András örült, hogy az apja rájuk szólt.

Eredjetek száraz ágakért. Ezek az én sógoraim nem túlságosan találekonyak az erdőben. Mondta.

A három férfi már pálinkázott a parton, az asszonyok a rokonokról csevegtek, s a gyerekek elindultak gallyakat gyűjteni. Úgy tűnt, véletlenül kerültek egymás mellé András és Erzsike. András ment elől, jobban ismerte az erdőt, hazai terepen járt.

Tetszik a fürdőruhám? Kérdezte a lány.

András megállt. A kétrészes fürdőruha ugyanolyan volt, mint akár-melyik fürdőruha lehetett volna.

Lila alapszínt vettem. Mondta a lány. Ezek a virágok anyu szerint nagyon kihívóak, de én kitartottam mellettük. Pedig egy éppen ide, az ölembe került.

András érezte, hogy elvörösödik. Továbbindult volna, de a lány megállította.

Egy kissé bő a felsőrésze. Mondta és mutatta is a fiúnak. Nagyon kell vigyáznom, hogyan hajolok, mert kibuggyan belőle a mellem.

Két ujjal előrehúzta a melltartó felső szélét, megmutatta apró bal mellét a fiúnak. A mellbimbója is, az udvara is barna színű volt, a mozdulattól megrezdült.

András nyelt egyet.

A te osztályodban is ilyet viselnek a lányok? Kérdezte a lány. Ujját nem húzta vissza a melltartó széléről, a szeme nevetett, miközben a fiú zavarát figyelte. Az újvidéki lányok biztosan csinosabbak, mint mi falusiak vagyunk. Meg huncutabbak is, ugye? Hánynak fogtad meg a mellét?

András ismét hátat akart fordítani a lánynak, de az elkapta a karját. Lassan maga felé húzta. A fiú kevéssé ellenkezett, aztán túrte, hogy a tenyerével végigsimogassa magát a lány.

Mi csak rokonok vagyunk. Mondta Erzsike. A rokonoknak nem kell szégyellniük egymás előtt a testüket sem. Nekem szégyellnem kellene a mellemet? Vagy a hasamat. Vagy a combomat?

András érezte, hogy ég a füle, aztán fölszisszent, mikor a lány keze az övével együtt elindult az ő teste felé. A divat az olyan gyorsan jövő, sodró erejű változás, amelyik nem szelíden fordít valamilyen új felé, hanem úgy ragadja magával az embereket, hogy erős alkalmazkodási kényszert gyakorol. Erős és viszonylag gyors idő alatt lezajló változást hoz létre, azzal szemben is, ami az ember megszokott lénye. Örök társadalmi mozgás törvényéből épül erős szabályozó szerepe, hogy ami ma van, más legyen holnap. Ezáltal egyes embereket néha kiemel, másokat egybefog, egyeseket eltérít a megszokottól, másokat hirtelen hasonlatossá tesz egy csoporthoz, néhányat kiválaszt és összehoz.

Tőlem nem kell félned. Mondta a lány. Olyan közel került hozzá, hogy lehelete András fülét égette. Egész halkán súgta, miközben ujjai végigszaladtak a fiú testén. Te biztosan több lányt ismersz, mint én fiút. Ti itt a városban szabadosabbak vagytok. Ezt anya mondta egyszer a barátnőjének. Hogy itt a fiúk korábban érnek, mert vannak olyan nők is, akik pénzért kínálkoznak nekik.

András teljesen megmerevedett, mert a lány keze elérte a fürdőnadrágjának a szélét. Akkor se mert mozdulni, mikor a forró ujjak lassan a szövet alá csúsztak. Az emberi együttélésnek a divat két alapvető szabályát tartja be. Az egyik: állandóan hasonlítani, azonosnak mutatkozni a többiekkel, alkalmazkodni a csoport viselkedéséhez, külsőleg és belsőleg egyaránt. A másik: különbözni, hogy az ember kialakíthassa saját egyéniségét, eltérni mindenki mástól, mássá válni mint az unalmas és egyhangú tömeg. A divat folytonos ingamozgását, ellentéteit, dialektikáját és dinamikáját éppen az az önmaga ellentétébe forduló, mégis együvé tartozó két törvény szabályozza.

Jó erős szőrzeted van. Mondta a lány.

András sóhajtott egyet.

Életemben először fogtam meg valakinek a gatyáját. Mondta Erzsike. Legalább itt nem lát bennünket senki. A barátnőim mesélték, hogy milyen furcsa érzés egy fiút így elkapni.

Valami roppant az erdőben. Mindketten mozdulatlanok maradtak. De aztán nem láttak senkit a fák között.

Gallyakat kellene keresnünk. Mondta András. Ha nem viszek fát, apám belémver.

Majd találsz gallyakat. Mondta a lány. Én már fogtam egyet. Erős kis gally, tüzet lehet csiholni vele.

András nem mert mozdulni, de érezte, hogy akármit is gondol magában, a lány meleg ujjai között változás történik vele. Most már a lány arca is piros volt, olyan közel álltak egymáshoz, hogy egymás arcába szuszogtak. Ahhoz, hogy divat legyen valami, még a legnagyobb szakértelemmel létrehozott nyomás, sem a vonzás felcsigázó kínálata nem elég. Másra is szükség van. Valamilyen, néha meghatározhatatlan, néha véletlen egybeesésre, néha valamilyen hiány betöltésére van szükség. Szükséges, hogy valamilyen lappangó vágy megfogalmazódjék. Szükséges, hogy valamilyen homályba vesző igény hirtelen képviseletet kapjon. Szükséges, hogy valami, ami eddig nem volt látható, pedig biztosan elevenen élt, akár rejtetten is, egyszerre láthatóvá legyen, hirtelen felbukkanjon és megmutatkozzon. Szükséges, hogy valami a rejtett formájából egyszerre kibukkanjon.

Istenem. Mondta a lány. De jó, hogy rokonok vagyunk, különben itt rögtön elájulnék a karodban.

András eddig nem is vette észre, pedig valóban karjába kapta Erzsikét, a derekát simogatta, s keze egyre lejjebb, a fürdőnadrág alsó része felé indult.

Visszafojtották a lélegzetüket, mert hangok szólaltak meg mellettük. András lerántotta a földre a lányt, aztán kúszva egy nagyobb tölgyfa mögé igyekeztek. A cserjés mögött egy férfi és egy nő álltak. A férfi rózsaszínű törülközővel dörgölte a haját, rajta hosszú szárú fekete klottgatyva volt, a nő is fürdött, de ő nem törődött az arcán és testén lecsorgó vízcseppekkel. Rajta fehér selyemkombiné volt, semmi más. András dobogó szívvel nézte, hogy a nedves alsónemű teljesen rátapadt a nő testére. Úgy állt előttük, hogy tulajdonképpen meztelen volt, mellei teljesen magukra szorították a kombinét, s csak az öle sötétlett sejtel-

mesen, olyan magasan, hogy a szőrei szinte elérték a köldökét is, Andrásnak elállt a lélegzete, mikor a fehérség alól kilátszó bozóra meredt.

Hű! Mondta Erzsike. Ilyet vidéken valóban keveset látni.

A fülébe nevetett a fiúnak, s tenyere még szorosabbra fogta a fiú testét.

A férfi befejezte a törülközést, s a rózsaszínű frottírt odakínálta a nőnek.

Te is töröld meg a hajad. Mondta. Még megfázol, s akkor még rekedtebben énekelsz a szokottnál.

A nő megrázta a fejét, dús fekete hajából szerteszét szálltak a víz-csöppek, mint amikor a kutya rázza meg magát úszás után.

Napos az idő. Mondta. Gyorsan megszáradunk.

Aztán a melléje telepedő férfira nézett.

Szóval rekedt vagyok? Kérdezte. Akkor miért álltál be a zenekaromba?

Zenekarod! Mondta a férfi. A primás parancsol, és nem te.

Mégis fölvetted egy szavamra. Mondta a nő.

Tudjuk, miért vett föl. Mondta a férfi. Megnyomorgatott érte eleget.

A nő elbiggyesztette a száját.

Mikor csináltam, tudtad, hogy érted teszem. Mondta. Most nincs mit hánytorgatnod.

A zene a mai közönség számára nem jelent mindennapos gyakorlati közösséget. A legtöbben csupán a műsorszórókon keresztül kerülnek kapcsolatba vele. A rádió uralja a terepet, azoknál, akik egész nap otthon tartózkodnak vagy azoknál, akik olyan helyen dolgoznak, hogy a munkához elég figyelmük felületi része is, a háttérzajt a zene biztosítja. Szól a rádió. Csak az igényesebbek keresnek igazán minőségi lemezjatszokat, még kevesebben igazi művészlemezeket. Igaz, hogy az iskolában tanítják a zene alapelemeit, de ezt olyan felületesen csinálják, hogy a mai közönség nem tud mit kezdeni a kottákkal, olvasni nem képes a zenét, értékelni nem képes az új zeneműveket, a divat hullámai csak a könnyű műfajban érik utol, a komolyzenében történhet bármilyen forradalmi változás, ez a többséget se nem érinti, se nem érdekli. A közönség számára a zene semmi más, mint az éppen hallgatott előadó, legyen az népszerű táncdalénekes vagy kocsmai dalos.

A főnökkel is lefeküdtél. Mondta a férfi. Lehet, hogy csak egyszer, nem ellenőriztem, de láttam, hogy ismerős a keze, mikor simogatja a fenekedet.

A nő a fürő feküdt, jobb kezét vizes haja alá tette. Lábaik széttárta, ezáltal megfeszült rajta a kombiné, fekete szőrzete hirtelen eltűnt a kíváncsi szemek előtt.

Feleségül akarsz venni? Kérdezte.

A férfi valahonnan a fűből egy pakli dohányt húzott elő. Rágyújtott. Azt szeretnéd, hogy feleségül vegyelek?

A nő rekedten nevetett.

Minek? Mondta. Hogy aztán mindennap hallgassam ezt a kárálást? Eddig kétszer voltam férjnél, mindketten eltűntek az életemből. Nem érdemes lejátszani az egész színjátékot. Ha nem szorulsz úgy meg, te sem költöztél volna hozzám. Örültél volna, ha egy-két éjszakára közel engedlek magamhoz.

Ezt miért mondod most? Kérdezte a férfi.

Mert számolni kezdted velem, mintha a férjem volnál. Örülj, hogy este rámmászatsz, hogy mással mit miért csinálok, ne érdekeljen.

A férfi idegesen szívta a cigarettáját, állandóan verte le a parázsról a hamut, ami még nem is képződött.

A divat a művészfogyasztásra jellemző. Következtetésképpen a divatot nem az alkotók, még csak nem is az előadók, hanem a fogyasztók teremtik. A művet így nem is művészi értéke teszi divatossá, hanem akármilyen valamiért szemet szűrő külsősége, vagy akár intencióinak tökéletes félreértése. A jelenség azonban minden esetben ugyanaz: a közönség hirtelen úgy érzi, hogy éppen erre van szüksége. Ezt azonban megvizsgálhatja az esztétika, megvizsgálhatja az úgynevezett objektív történetírás, túl sokra nem jut vele, ezt a jelenséget talán a szociológia képes egyedül megmagyarázni, neki a feladata tüzetes aprólékossgal minden tényezőt feltárni, kivizsgálni, a mozaikot összeállítani, de néha még a szociológia sem boldogul vele, néha csak megközelítő vagy valamit sejtető eredményre képes, annál inkább, mert a műre nézvést divatos vagy nem divatos volta mit sem jelent. Ha divatos, akkor fenn ragyog a figyelem központjában, ha nem divatos, akkor esetleg csak a szakértők meg a különcök tartják számon. Lemérni ugyanis az idő fogja, az se mindig objektíven, de mindig kegyetlenül, és a mű lényege akkor is érintetlen

marad. A legtöbb ember számára meg érthetetlen is, de ők ezzel nem is törődnek.

Ha én ezt elmondom otthon. Mondta Erzsike a fiú fülébe.

Hogy mennyire megszorítottál egy rokon fiút? Kérdezte András.

Hogy egyszerre volt a kezemben egy férfiú és ezzel egy időben néztem egy igazi szerelmi drámát az erdőben. Mondta a lány.

Nem kellene annyira szorítanod. Mondta a fiú.

Ne panaszkodj. Mondta a lány. Érzem ám, hogy jólesik neki. Ennyit már én is tudok.

A divatot gyakorló, használó, élő emberek értékeléséből hiányzik minden összehasonlítási szándék és igény. A divat a maga aktuális és szervesen mivoltában, önmaga mivoltában és értékével válik egy-egy rendszer változó és változtató elemévé. Bizonyos értelemben azt is mondhatjuk, hogy minden társadalmi változás egy-egy új divatfokozattal kezdődik.

Ahhoz még nem kell megnősülnöm, hogy érdekeljen, miért kellett a vendéglő igazgatóját is ágyba vinned. Mondta a férfi. Ez valóban csak érdekességképpen tett kíváncsivá. Mert olyan hasas, mint egy farsangi disznó. Tán rőfög is közben.

A nő felült.

Hát ha éppen tudni akarod, miattad adtam oda neki magam. Mondta dühösen. Mert ő az, aki elvállalta, hogy egy taggal növelheti a primás a zenekart. Ő az, aki aláírja neked az ingyenvacsorát, mikor beviszik nekik a számlákat.

A férfi elnyomta a parazsat a fűben, legyintett.

A végén kiderül, hogy az életedben minden férfi azért jutott el a bugyidhoz, mert én-rám gondoltál. Mondta. Akkor én kész kerítő vagyok.

Honnan tudod te, hány férfi jutott el az én bugyimhoz? Kérdezte a nő. Amint látod, most se viselek semmiféle bugyit.

András fölszisszent. Egyrészt a látványtól, másrészt Erzsike szorított rajta egyet.

Ne nézz oda. Mondta neki Erzsike. Még elront a látvány.

A férfi újabb cigarettát kapart elő a dobozából. A nő megvetően nézett rá.

Ha érdekelnélek, nem a dohány után kapkodnál. Mondta. A végén nikotinmérgezést kapsz. Az jobb? Egy klarinétosnak különben sem volna szabad ennyit dohányoznia. Át kell térned a cukorkára.

Az meg hizlal. Mondta a férfi.

És nincs semmi egyéb, ami nem hizlal? Kérdezte a nő.

A divat sok szempontból érintkezik a politikával is meg a szexszel is. Minél kevésbé türelmes egy társadalom saját tagjai iránt, annál inkább politikai tüntetésszámba megy egy-egy új divat megjelenése. Sokáig üldözték a hosszú hajú férfiakat egyes szocialista országokban. Sokáig tilos volt a farmernadrág viselete a hivatalokban, egyáltalán a munkahelyen. Sokáig nem volt szabad bokán felül érő szoknyát hordani a nőknek. A női divatot különben is mindig a szexualitás szempontjából vizsgálták a társadalom döntőbírái. A harisnyának, a szoknyának, a blúzkivágásnak, a hajviseletnek, az arcfestésnek felszólító, szekszepiles jelleget tulajdonítottak. A megmerevedett szokásokkal bíró országokban az öltözködés meglehetősen pontossággal jelzi a nők helyét a szexuális piacon meg a társadalmi ranglétrán. Tudnivaló hogyan öltözik egy apáca, hogyan egy nemesasszony és hogyan egy utcalány. Az öltözet utasítja a közeledőket is, milyen viselkedésformát alkalmazzanak a nőekkel szemben.

Hát ha megkínálsz valamivel. Mondta a férfi.

És te mivel kínálsz meg engem? Mondta a nő.

András érezte, hogy a szájára tapad valami nedvesség. Erzsike nem csukta a szemét csók közben, erősen figyelt.

Most ne nézz oda. Mondta a lány. Most engem figyelj.

András úgy érezte köhögnie kell. Alig fojtotta el a rohamot.

Csókolóztál te már? Ezt szenvedélyesen kell csinálni. Mondta a lány.

András félrekapta a fejét, s egy szemvillanásnyi ideig látta, hogy a férfi bebújik a nő kombinéja alá. Aztán újra a szájára tapadt Erzsike csókja.

A divat és a szex viszonya sok szempontból azonos a divat és a politika közötti összefüggéssel. Mihelyt valamilyen szexis dolog divattá válik, egyben elveszti szexuális jelentőségét, azonnal működni kezd az a társadalmi gépezet, amely az adott divatot kivonja az egyén függetlenségének és tudatos választásának hatósugarából. Ha a farmernadrág többé nem tiltakozás a nyakkendő viselői ellen, akkor már nem képes mondani semmit viselőjének természetes vágyairól és szükségleteiről, akkor már nem is tekinthető lázadásnak.

Rokonok közt nem szégyen, ha csókot váltanak. Mondta a lány. Próbáltad már a nyelvves pusztit? Nyújtsd előre a nyelved.

Á. Mondta András.

Nem vagy a doktor bácsinál. Mondta a lány. Csókolni akarsz vagy nyalakodni?

András a lány válla fölött kukucskált a földön birkózni látszó pár felé. A férfi keze a nő combját markolászta, feje föl-fölemelkedett a kombiné nedves leple alól.

Most te meg én kipróbáljuk, milyen a nyelves puszi. Mondta Erzsike, és hirtelen mozdulattal előrerántotta a fiú fejét.

Cuppogás hallatszott. András levegőért kapkodott, aztán újra összeborult a lánnyal. A divat néha olyan ízléstelenségeket tartalmaz, amelyeket legtöbbször és legszívesebben visszautasítanak, mivel azonban látszólag mindenki engedelmessé válik a divat diktálta szabályoknak, ők is követik ellenvetés nélkül. Itt a szégyenérzet éppen úgy eltűnik, mint ahogy megszűnik a szégyenérzet is, éppen azért mert az egyén felelőssége eltűnik a tömeges részvételben. Ahogy a katona mindig arra hivatkozhat, hogy parancsra cselekedett, a divatot követő egyén se felel egyénileg a divat hóbortjai, ízléstelensége, erkölcsi mércéi vagy csupán csak külső jelei miatt. Ha egyedül kerülne szembe a döntéssel, akkor az egyén valószínűleg visszarettenne. A szégyenérzet azonnal működésbe lép, mihelyt az egyén saját maga méri fel a divatot, s nem pedig társaságban. Sok nőt zavarna, ha otthon egyedül fogadna olyan dekoltált blúzban egy ismerőst, amilyenben zavar nélkül, sőt büszkén jár színházba.

Nekem sohase lesz olyan szőröm, mint ennek a nőnek. Mondta Erzsike. Simítsd csak végig a hasam. A született szőkéknek csak az ágyék kis részén van pihés része.

András lihegni kezdett. Próbálta visszafojtani a lélegzetét, de nem sikerült.

Oda ne nyúlj. Mondta Erzsike. Ott érzékeny vagyok nagyon. Mi mégiscsak rokonok vagyunk.

András attól tartott, hogy annyira hangosan liheg, mindenki meghallja, de úgy érezte, nem kap levegőt. Egyszerre küzdött a lány rátapadó szájával, két kutató kezével, saját kíváncsiságával.

A divat nem közügy, de nem is magánügy. Inkább azt mondhatnánk, hogy közüggé emelt magánügy és magánüggé alacsonyított közügy. Rendkívüli hatóerejét egy kettős ellentmondásnak köszönheti. Egyrészt lehetővé teszi, hogy egyéni hajlamainkat, ízlésünket követve kiemelkedhessünk a többi ember közül, és éppen ezáltal egyenrangúnak érez-

hessük magunkat velük. Másrészt, lehetővé teszi azt is, hogy a divatnak, mint teljességgel külső erőnek engedelmességgel, független egyéni döntésként, saját választásként éljük meg azt, amit kívülről, készen kapunk a többiektől.

Hangosan cuppogtak mindketten, de András többé nem figyelt annyira az általuk okozott zajokra, mert félfüllel hallotta, hogy a tőlük nem messze hengergetőző pár is cuppog meg liheg, a nő még föl is kiáltott többször.

Erzsike teste lány volt és mégis kemény. Ez a furcsa kettősség zavarba hozta, és föl is izgatta. Megkísérelte megtalálni azokat a helyeket, amelyek érdekelték, amelyekről csak hallott hengegő osztálytársaitól, vagy amelyekről olvasmányjaiból tudott. A lány is hasonlóképpen viselkedett, néha megálltak kereső ujjai, néha váratlanul bátorította a fiú mozdulatait. Egymás szemébe néztek, s András látta, hogy a lány szeme többé nem nevet, inkább elhomályosult, olyannak tűnt, mint aki a sírás szélére sodródott.

A divat felemeli a jelentéktelenséget, s valamely összesség képviselőjévé, valamely összesség sajátos megtestesülésévé változtatja. A divat csak olyan forma lehet, amelyet sohasem tart be mindenki, olyan társadalmi engedelmisséget tesz lehetővé, amely egyben egyéni különbözőséget is lehetővé tesz. Bolondjainak esetében a divat társadalmi következményei olyan magasságokba érnek, amely ezeknek az embereknek teljesen az egyéniség és a különbözőség meg a különösség látszatát kölcsönzi. A divat bolondját az jellemzi, hogy a divatban rejlő tendenciát az egyébként szintén benne rejlő mértékben túlhajtja. Mikor a hegyes cipők divatosak, az ő cipői lánzsahegyekben fejeződnek be. Mikor a magas gallér a divat, az ő gallérja a füléig ér. Mikor a hosszú szoknya korszaka van, az ő szoknyája méterekre utána húzódik.

András hallotta, hogy a nő sikoltozik. Megpróbálta felemelni a fejét, de a lány mindig újra visszahúzta a tarkóján tartott kezével. Megkísérelt a pár felé tekinteni, de szeme mindig Erzsike elhomályosult tekintetébe akadt.

Hirtelen megmerevedett. Mögöttük erős recsenés hallatszott, ezért erőszakkal lerántotta magáról a lány tapadó testét, és megfordult. Mögöttük háromméternyire Lacika állt.

Apád kérdi, hol van a száraz fa. Mondta a gyerek. A tűznek égnie kell, mert nem lesz kész az ebéd.

Erzsike úgy tett, mint aki a földön keresgél valamit. András a fürdőnadrágját rángatta vissza a hasára.

Azt a rönköt visszük. Mondta hangosan. Attól féltém, hogy Erzsike nem bírja el.

Lacika mögött Péter jelent meg a fák között. Kezében egész nyaláb gallyat cipelt.

Ti hol vagytok? Kérdezte kíváncsian. Apád már keresgél benneteket.

András a véletlenül megpillantott rönkhöz sietett. Intett a tőle egy fejjel nagyobb fiúnak.

Gyere ide. Mondta. Majd Erzsike viszi a gallyakat, te meg én ezt a nehéz darabot cipeljük el.

Nincs baltánk. Mondta Péter. A kíváncsiság süttött a szeméből, de András úgy tett, mint aki ezt nem veszi észre. Nem hiszem, hogy apád örülni fog ilyen hosszú fatörzsnek.

András legyintett.

Égettünk már ilyet máskor is. Mondta. Add csak az aprókat a kisebbekhez. Ezt beletesszük hosszában a tűzbe, s egész estig melegít.

Péternek igaza volt, jókora darab volt a kissé nedves farönk, de azért, ha nyögve is, megmozdították együtt.

Ez megoldja apám gondjait. Mondta András. Úgy érezte, beleroppan a dereka a cipekedésbe, de ajkát összeszorítva, megindult Péter után. Ez még délután is jó lesz a kávéfőzéshez.

A divatban az, ami egészen egyénit képvisel, nem más, mint azoknak az elemeknek mennyiségi fokozása, amelyek minőségüket tekintve épenséggel a megfelelő kör közkincsét képezik. A többiek előtt jár, de pontosan az ő útjukon. Miután az, amit képvisel a közízlés legmagasabb csúcsa, úgy tűnik, mintha az összesség élén haladna. A valóságban azonban rá is érvényes az, ami számtalan esetben jellemzi az egyén és csoportja viszonyát: a vezető általában vezetett. Egyes korszakok különösen kedvezőek az ilyen viszonyok számára. A divat bolondja felfuvalkodott, mert sokat képzelt magáról, a többség hisz neki, pedig ő nem más, mint egyik elfogadott forma túlhajszolt, néha karikatúrába hajló kiteljesedése.

András apja éppen sózta a húsdarabokat, mikor megérkeztek a partra. Az asszonyok a hagymát tisztították, János apró kavicsokat dobált a vízbe. A két nagyfiú lihegve dobta le a rönköt a földre.

Hol császkáltatok? Kérdezte az apa, de válaszra nem is várt. Csúsz-tassátok rá a végét a tűzre. Ha nem túl nedves, ez sokáig tartja majd a parazsat. Ha nedves, egyiktek mellé ül, és apró gallyakkal éleszti a tüzet egész ebédig.

A sógorok egymás kezéből kapkodták a pálinkás üveget, András anyja a pokrócokon is átgázoló járókelőket szidta.

Úgy mászkálnak itt, mintha az egész Duna az ő tulajdonuk lenne. Mondta. Nincs bennük egy csöpp illem sem. Legalább kikerülnék a táborhelyet, ha látják, hogy itt már letelepedett a család.

Lacika saját anyjának nyarvogott.

Én fürdeni szeretnék. Mondta. Látjátok, mennyien úsznak a vízben. Amott is játszanak benne, vízilabdáznak.

Az anyja idegesen leintette.

Május elseje van, nincs még itt a szezon. Mondta. A múlt hónapban is hiányoztál az iskolából. Csak az kell, hogy újra megfázzál nekem.

De anyu, sokan fürdenek. Mondta Lacika. Azok miért nem fáznak meg.

Azok tudnak úszni. Mondta András anyja. Ha majd Bandi ráér, megfürdet benneteket. Ő kitűnő úszó, az iskola csapatában is benne van.

András úgy tett, mint aki a tüzet vizsgálja. Lopva nézett Erzsikére, látta, hogy a lány arca is, melle is, nyaka is vörös. Félt, hogy észreveszik izgatottságát, ezért a víz szélére szaladt, fejest ugrott a Kis-Dunába. Mikor felbukkant és megrázta a fejét, az egész család nevetett.

A vendégekkel foglalkozz. Mondta az apja. Ne a saját szórakozásodon törd a fejed.

A divat a társadalmi kényszernek egyik formája.

Nem szabad lebecsülni a hatását. Éppen ezért olyan erős, mert a vele való szembenállást egyszerűen jelentéktelenné teszi. Ha az erkölcsi és politikai kényszerrel szembeszálló ember sokak szemében tragikus hős, a divattal szembeszálló ember csupáncsak különcnek számít. Még az is megtörténik, hogy éppen azáltal teremt új divatot, hogy mindenáron szembeszáll az éppen dúló divathullámmal. A divat tagadása is divattá változhat.

Először Lacikát úsztasd meg. Mondta András apja.

Megfázhat a lelkeim. Mondta a sógornő.

Csak a szélében mártózik meg. Mondta az ember. Azt is csak egy-két percig. Majd András megvigyázza.

Az egész stadion üvöltött. VIGYÁZD A HÁTAD! VIGYÁZD A HÁTAD! András lassan kicsúszkált a part iszapos szélére, kézen fogta Lacikát.

Erzsike a part lejtős szélén guggolt, lábát szétvetette, szeme mosolygott.

Én se tudok rendesen úszni. Mondta. Majd velem is foglalkoznod kell.

Combja között szépívű domborodás feszült, lila alapon egy nyíló rózsa. András úgy tett, mintha nem nézne oda, de érezte, hogy a hideg ellenére előnti a vörösség. HÜLYE A BÍRÓ! HÜLYE A BÍRÓ! Lacika pratykálni kezdett a vízben, amely a napsütés ellenére valóban hűvös volt még a fürdésre, a sógornők mind ott álltak Erzsike mögött, nevtették a gyerekek kínlódását. Biztosan meghúzták már ők is a pálinkásbutykost az ünnep örömére, mert igencsak jókedvűek voltak.

Fogd a bátyja vállát. Mondta Lacika anyja. Erősen kapaszkodj!

A gyereket nem kellett biztatni. Magától is beleragadt Andrásba, sikoltzott, de élvezte is az élményt, amíg ide-oda csúszkáltak a part menti homokban.

A divat kényszer. Az egyén akarata, szándéka, gyakran tudomása nélkül ható viselkedési előírás. A divat norma, s mint ilyen a társadalmi kiválasztódás mechanizmusához tartozik. Arról, hogy ki melyik társadalmi réteg vagy csoport tagja, esetleg melyikbe szeretne belekerülni, vagy hogy melyikbe van esélye beletartozni és melyikbe nincsen, aligha van beszédesebb jelzés, mint az a mód, ahogyan önmagát benyomáskeltés céljából bemutatja, képviseli, öltözteti, beszélteti, mozgatja az emberi viszonyok kölcsönösségi színpadán.

Lacika visítva menekült az anyja által hozott törülköző száraz melege alá, Erzsike meg felpattant, és a víz felé rohant.

Most én következem. Mondta, és egyszerűen rádobta magát Andrásra, úgyhogy mindketten lemerültek egy pillanatra a víz alá. A fiú prűszkölt, de gyorsan talpra állt, hogy átfoghassa a süllyedő lánytestet. MELLÉ NE RÚGD, TE LÓ! MELLÉ NE RÚGD, TE LÓ! Kiemelte a lány fejét, aztán másik kezével a víz felszínére rántotta a derekát is.

Feküdj nyugodtan András kezében, majd ő megmutatja az úszás alapszabályait. Mondta András édesanyja. Az asszonyok már a tányérokot szedték elő az ebédhez, a fiúk ismét labdázni kezdtek a parton, hallatszott a labda buffogása.

A lány valóban András kezén feküdt, a fiú bal tenyere a melle alatt volt, a jobbal a hasát tartotta föl.

Milyen sötét a víz. Mondta Erzsike.

Az árnyéka az. Mondta András.

A víznek van árnyéka? Kérdezte a lány.

A homoktól, az algáktól, a felhőktől az égen. Mondta a fiú. Saját tömegétől is van árnyéka.

A lány egyik kezével András nyakába kapaszkodott, a másikkal lenyúlt a víz alá.

Tudod, mit csinálnak azok ketten ott a parton? Mondta halkán, de ha hangosan beszél, akkor se figyeltek volna fel rá, mindenki az ebéd körül sürgött-forgott.

Tudom. Mondta András, és nyelt egyet.

Majd egyszer mi is keresünk magunknak társat. Mondta a lány. Biztosan élvezik egymást nagyon. Pedig veszekedtek.

András elkapta a lány víz alatt matató kezét.

Tárd szét a karod, ha úszni akarsz. Mondta. Próbáld meg, a karjaid és a lábod egyszerre csapd szét, aztán lökd előre magad, mint a békák.

A lány a combjai közé húzta a fiú jobb kezét.

Tartsál erősen. Mondta. Akkor nem félek olyan nagyon.

Ide-oda haladtak a parttól néhány méternyire. S minden csapás után a lány szorított egyet a fiú kezén.

Majd egyszer mi is megnövünk. Mondta. Majd akkor mindketten tudjuk már, mit kell csinálni.

Nem kell a víztől félni. Mondta András. Se a hidegétől, se az árnyékától.

Kinn a parton pokrócokon heverték az ünneplő családok, a gyerekek hatalmas lármát csaptak, több helyütt égett a tűz. A tömeg élvezte, hogy ilyen szép napsütésben telik május elseje.